

УДК 37(091)(477.83/.86)(092)"1871/1945"

DOI: 10.33402/ukr.2023-37-199-209

Сергій ОЛЕНИЧ

кандидат філософських наук

докторант

Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9198-3043>

e-mail: olenych.sr@i.ua

ІСТОРІЯ ОСВІТИ В НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ІВАНА ФІЛИПЧАКА (1871–1945)

Розкрито діяльність Івана Филипчак як дослідника освіти Східної Галичини та частково Лемківщини. Вперше проаналізовано дослідження праць І. Филипчак в річищі історії освіти. Стверджено, що більшість із них присвячені здебільша історії освіти й освітніх інституцій: сільським початковим школам у селах Стрільбичі та Гординя на Самбірщині, монастирській школі с. Лаврів, Самбірській учительській семінарії. Виокремлено дві узагальнювальні праці вченого, присвячені розвитку народного шкільництва етнографічних регіонів України – Лемківщини і Бойківщини.

Доведено, що частина праць написана на широкому джерельному матеріалі (передусім студія з історії головної школи в Лаврові), а деякі інші (школа в Гордині, освіта на Лемківщині) побудовані на доволі обмеженій джерельній базі. Відзначено, що дослідник активно послуговувався спогадами вчителів та учнів, особистими спогадами, документами зі шкільних архівів і фондів товариства «Бойківщина» в Самборі, активним учасником якого він був.

Встановлено особливість багатьох його праць – помітний антикварний підхід до історичних джерел, наявність у студіях археографічних нарисів, що притаманно історикам-початківцям і краєзнавцям. Виявлено, що він дуже чітко простежує, на його думку, головні чинники розвитку освіти: політику влади, представників Церкви, громади й окремих освітніх діячів. Доведено, що значну увагу вчений приділяв мало-відомим діячам на ниві народної освіти, зокрема вчителям П. Буцаковському, Г. Гординському, о. М. Максимовичу, Й. Кереярту, Т. Біленькому й ін. Констатовано, що працям ученого властива особлива увага до рідномовної освіти, а також етнографічні спостереження про життя бойків і лемків.

Ключові слова: історія освіти, Іван Филипчак, Роман Лукань, історіографічний аналіз, Самбірщина.

Дослідження історіографії історії освіти Східної Галичини, яка розвивалася у другій половині XIX – першій третині XX ст., ґрунтується на аналізі праць провідних учених у цій галузі. Серед них особливу увагу привертає діяльність й наукова спадщина І. Филипчак (1871–1945) – педагога, письменника, громадського діяча і краєзнавця. Він відомий як автор численних оповідань й історичних повістей («Анна Ярославна – королева Франції», «Княгиня Романова», «Будівничий держави»),

«Кульчицький – герой Відня», «Іванко Берладник або пропаша сила» й ін.). Серед його праць є і краєзнавчі студії з історії сіл Береги та Тирява Сільна на Самбірщині (Филипчак, 1935с; Филипчак, 1937b). Однак більшість науково-історичних досліджень присвячено історії освіти, а відтак вони потребують історіографічного аналізу.

Ще за життя І. Филипчак його історичні праці викликали науковий інтерес, що відображено в низці рецензій (І. М., 1933; Кобільник, 2005; Герасимович, 1939). Тривалий час його творчу спадщину в умовах радянської дійсності з відомих причин науковці не досліджували. Лише представники української діаспори час до часу публікували спогади та статті про цього визначного діяча української культури (Кухар, 1984; Филипчак, 1985; Ріпецький, 1980; Дибко, 1983). Життя та діяльність І. Филипчак стали повноцінним об'єктом наукових зацікавлень у добу незалежності України. Відродженню інтересу до цієї постаті сприяли численні публікації краєзнавців (Роксолани Данчин, М. Костів (ім'я не встановлено), Романа Коритка, Костя Куб'яка, О. Леськів (ім'я не встановлено), Світлани Оксененко, Н. Пазиняк (ім'я не встановлено), Василя Семчишина й ін.) у місцевій пресі Львівщини.

Одним із перших науковий біографічний нарис про Івана Филипчак опублікував мовознавець Ярослав Радевич-Винницький (Радевич-Винницький, 1995). Літературну спадщину ретельно проаналізував Петро Сорока (Сорока, 2001), а згодом інші вчені (Богдан Денисюк, Зенон Гузар). Документально-бібліографічну збірку, присвячену українському письменникові та громадському діячеві, видав Микола Сенейко (Сенейко, 2005). Біографічні нариси публікували Ігор Зубрицький та Ігор Гриник (Зубрицький, Гриник, 2014), Володимир Вантух і Леся Славич (Вантух, Славич, 2015). Педагогічна та культурно-просвітницька діяльність Івана Филипчак ґрунтовно досліджена і представлена в монографіях Марії Чепіль та Галина Савчин (Чепіль, Савчин, 2013; Чепіль, 2014). Історіографічний аналіз студій щодо освітньої діяльності педагога здійснила М. Чепіль (Чепіль, 2016). Доводиться констатувати відсутність історіографічних досліджень праць І. Филипчак в річищі історії освіти. Мета статті – проаналізувати праці І. Филипчак з історії освіти, виокремити проблематику та головні концептуальні візії дослідника.

Праці І. Филипчак стали надбання історіографії історії освіти у 1930-х роках. Саме в цей час педагог і письменник активно публікує результати своїх наукових розвідок з історії шкільництва. Так, 1931 р. у заснованому товариством «Бойківщина» журналі «Літопис Бойківщини» побачила світ його студія «З історії шкільництва на західній Бойківщині (від 1772–1930)». Відтак дослідник опублікував праці: «Ц.к. Окружна Головна школа в Лаврові 1788/89–1910/11» (1932, у співавторстві з Романом Луканем), «Школа в Стрільбичах (Самбірський повіт). Історичний нарис» (1935), «Школа в Гордині» (1937), «Учительська семінарія в Самборі (Історичний нарис)» (1938), «Шкільництво на Лемківщині. Історичний нарис» (1939). Праць, як бачимо, небагато, проте вони доволі змістовні та ґрунтуються на чималому джерельному матеріалі.

Дослідник виявляв особливу увагу до історичних джерел з історії шкільництва, які активно збирав до фондів музею товариства «Бойківщина» в Самборі. Як історик-антиквар, він висловлював жаль із приводу того, що в роки Першої світової війни

чимало документів було втрачено. «Світова війна (1914–1918) знищила на нашій території багато старовинних пам'яток, що їх наші діди й прадіди зберігали, шанували, тішилися ними. Ворожі війська, що переходили через наш край, нищили наші старі родинні записки, палили старі акти; пропали важні документи з великою втратою для рідної історії, для науки» (Филипчак, 1935а, с. 153), – писав дослідник.

У багатьох працях учений ретельно описував найважливіші, на його думку, джерела. Так, у статті з історії школи в с. Стрільбичі на Самбірщині І. Филипчак характеризував такі джерела, як урядовий обіжник «Informacja dla miejscowych Szkół Dozorców po wsiach i miasteczkach», каталоги учнів за 1820–1850-ті роки й «екстракти» їхньої успішності (зокрема гарно ілюстровані каталоги вчителя П. Буцаковського), приписи для наглядачів шкіл 1858 р., щоденники вчителів (Филипчак, 1935а, с. 156–158, 160, 164–172, 175–177, 245–248). Багато документів історик цитував повністю або майже повністю. У статті про школу в с. Гординя на Самбірщині дослідник практично повністю наводить спогади відомого галицького письменника Андрія Чайковського, опубліковані в «Українському голосі» (Перемишль, 1932) під назвою «Як я ходив до сільської школи» (Филипчак, 1937b, с. 56–60). У праці з історії Самбірської учительської семінарії вчений використав спогади випускників цього закладу Івана Пукача, Дмитра Беча, Олекси Петрика, Івана Садлича, В. Панаса (ім'я не встановлено), Е. Мінчака (ім'я не встановлено), які ще й розмістив повністю наприкінці студії (Филипчак, 1938с, с. 144–160). У цій же праці масово натрапляємо на спогади й оцінки самого І. Филипчака, який три десятиріччя викладав в учительській семінарії Самбора.

У полі зору І. Филипчака перебували переважно освітні інституції (початкові школи, учительська семінарія) ХІХ – першої третини ХХ ст. Відтак у працях значну увагу приділяв освітній політиці австрійської влади щодо шкільництва Галичини. Водночас дослідник виявляв своєрідну проавстрійську політичну лояльність, відзначаючи реформаторські ініціативи Марії-Терезії (Marie Theresia), Йосифа ІІ (Joseph II), Леопольда ІІ (Léopold II) і Франца І (Franz I), які, на думку українського історика, спрямовувалися «для морального й матеріального здвигнення нашого народу» (Филипчак, 1935а, с. 153; Филипчак, 1939, с. 93). Хвалить і австрійських чиновників кінця ХVІІІ ст., які начебто були «овіяні глибокою любов'ю до простого народу», а тому піклувалися про розбудову шкільництва (Филипчак, 1935а, с. 155; Филипчак, 2005, с. 68–69; Филипчак, 1937b, с. 54).

Хоча І. Филипчак негативно характеризував реакційну політику Меттерніха (Metternich), мовив про переслідування прогресивних ідей, закриття шкіл (Филипчак, 1935а, с. 156; Филипчак, 2005, с. 85; Филипчак, Лукань, 1932, с. 30–31). Безумовно, у його працях була помітна прихильність до ліберальних ідей, що відобразилося, наприклад, на позитивних оцінках ідей Французької революції кінця ХVІІІ ст.: «Кличі, кинені французькою революцією, відбилися сильним гомоном по цілій Європі. Знесення станів, декларація прав людини, вільність, рівність, братерство, відбилися сильно між народами Австрії» (Филипчак, 2005, с. 67). У цій студії з історії шкільництва на Західній Бойківщині І. Филипчак позитивно характеризує відомого реформатора освіти в імперії Габсбургів Яна Фельбігера (Johann Felbiger), називає його «поступовою людиною», послідовником Яна Амоса Коменського (Филипчак, 2005, с. 66). Багато уваги вчений приділив шкільному законодавству Австрійської держави щодо шкільництва. Зокрема, детально описував зміст закону «Політичний шкільний

статут» 1805 р., який складався з 23 розділів і містив значну кількість інструкцій для вчителів, директорів, інспекторів, навіть формуляри на свідоцтва (Филипчак, 2005, с. 67–68, 75–77; Филипчак, 1939, с. 94–95). Дослідник використав і шкільні куренди (розпорядчі документи від єпископських консисторій у Перемишлі чи Львові, у яких йшлося про школу і призначилися вони для шкільних наглядачів (деканів), а ті передавали їх священникам і дякам у парафії) й листи єпископів, у яких йшлося про необхідність утворення парафіяльних шкіл, утримування вчителя-дяка тощо.

Водночас дослідник переважно негативно характеризував освітню політику польської влади в Галичині доби автономії (1867–1918). Іван Филипчак критикує політику Крайової шкільної ради (КШР), яка, на його думку, передусім займалася реорганізацією польських навчальних закладів, перетворюючи їх на державні школи (тобто такі, що перебувають на фінансовому забезпеченні держави). Натомість українські школи в селах довгий час залишалися nereорганізованими. Історик зазначає, що така «дбайливість» призвела до того, що в Ліському повіті й досі немає шкіл у 67 селах. Дорікає КШР, що та не реорганізувала василіанську школу в Лаврові (Филипчак, Лукань, 1932, с. 108). У праці про історію Самбірської учительської семінарії історик критично висловився щодо політики Міхала Бобжинського (Michał Bobrzyński) як лідера польської консервативної партії, фактичного керівника КШР, а потім намісника Галичини. Він також не схвалював політики «нової ери» початку 1890-х років (Филипчак, 1938а, с. 24–26, 33).

Тож головним чинником розвитку освіти у Східній Галичині історик вважав інтереси Австрійської держави. Серед соціальних чинників розбудови шкільництва Іван Филипчак називав священників і єпископів, підносив діяльність митрополита Михайла Левицького, але картав тих священників, які у XVIII–XIX ст. не дбали про культурний розвиток народу (Филипчак, 1939, с. 83–84). Крім урядової освітньої політики, виокремив й інший вагомий чинник розбудови народного шкільництва – прагнення народу до освіти. У праці з історії шкільництва на Західній Бойківщині дослідник пише про народ, зокрема про етнографічну групу бойків, які прагнули мати власні школи (наводить приклад с. Галівка на Старосамбірщині) (Филипчак, 2005, с. 71). Також учений не звинувачував народ у низькому рівні освіти, повільній розбудові шкільництва. Так, говорячи про 13 деканатів Перемишльської греко-католицької єпархії, у яких на 1836 р. було 112 тривіальних і парафіяльних шкіл, а 1867 р. – 108, дослідник не стримався від докорів на адресу влади (світської і церковної): «Це було недбальство супроти народа, супроти тих овець, котрі стрижено, а не кормлено! Це було дурення народа, дурення властей після засади: *ut aliquid fecisse videatur...*» (Филипчак, 2005, с. 127). Важливо, що у працях І. Филипчак використав власні спостереження за етнографічними аспектами освітньої культури бойків. На його думку, вони виявляли цікавість до освіти. У бойківській селі існувала традиція: священники вчили деяких селянських дітей читати церковні книги. «Найбільшим щастям для Бойка було це, як його син прочитав у церкві Апостола на очах цілого народу. Цей примір впливав незвичайно добре на поширення освіти» (Филипчак, 2005, с. 71). Відзначив дослідник і релігійність бойків, які часто беруть участь у відпустах святих місць на Закарпатті та Кальварії. Звідти вони приносили церковні книжечки, співаники, «про-роцтва королеви Михальди», «листи з неба», і ця «ярмаркова література довгі віки була духовою поживою наших Бойків» (Филипчак, 2005, с. 72).

У студії з історії шкільництва на Лемківщині І. Филипчак змалював етнопсихологічний портрет лемків, їхню прив'язаність до східнохристиянського обряду, мови й культури предків (Филипчак, 1939, с. 81).

Серед суспільних чинників розвитку освіти І. Филипчак великого значення надавав чернечим орденам і школам, які вони утримували. Особливу увагу привертала школа лаврівського монастиря. Ще й у праці про шкільництво на Західній Бойківщині дослідник стверджував, що головним джерелом поширення освіти на зазначеній території був монастир у с. Лаврів, який «сповнив свою місію». Учений порівнює його значення з іншими монастирями, що були «джерелом духовної поживи»: Манявський Скит – для східної Бойківщини і Гуцульщини, Почаїв – для Волині і Поділля. На думку історика, Лаврів зрозумів свою місію краще, бо заклав школу і так уникнув ліквідації, а Манявський Скит «закостенів у східнім аскетизмі» і його закрили (Филипчак, 2005, с. 72).

Власне історії школи в Лаврові дослідник присвятив ґрунтовну монографію. Співавтором був чернець-василіанін Роман Лукань, який написав передмову, додатки і допомагав збирати документальні джерела до історії монастиря та школи. До слова, дослідник розповів про виникнення ідеї щодо написання праці про лаврівську школу. Її історикові подав о. Модест Пелех – ігумен монастиря в Лаврові. Відтак І. Филипчак навідувався у Лаврів (спочатку на чотири дні, а згодом – на місяць), де ознайомився з архівними матеріалами. Йому на допомогу надали студента богослов'я Р. Луканя, «що в тих справах добре знався», який активно впорядкував, розсортував, уклав у теки і позначив томи документів. Іван Филипчак зауважує, що Роман Лукань виписував з усіх каталогів учнів, учителів, директорів, катехитів школи, а тому висловлює йому велику подяку, особливо за працю про давніх професорів, «про яких, як то кажуть, світ забув, а твори їх лежать у рукописах в лаврівській (і добромільській) бібліотеці й чекають своїх дослідників» (Филипчак, Лукань, 1932, с. 5–6).

Оскільки студію фінансував Чин св. Василя Великого (ЧСВВ), то вчений наситив її компліментарними оцінками просвітницької діяльності василіан. Із перших сторінок праці він наголошував, що василіанські монастирі в Україні були центрами й осередками освіти та культури, де «процвітали науки, повставали перші наші літописи, творилося й ширилося письменство, розвивалося мистецтво й малярство, в монастирях засновувано школи, де молодь добувала собі знання й виховувано її в монастирських школах на добрих громадян своїй Церкві і своїй суспільності» (Филипчак, Лукань, 1932, с. 1). Дослідник розповідає про відкриття школи й надалі буде виклад за хронологією. Описуючи становище за керівництва кожного директора, І. Филипчак розкриває зміст освіти, зміни у вчительських кадрах, чисельність учнівського колективу, публічні іспити тощо. Наратив відзначається насиченням документального офіційного матеріалу, а також, що важливо, спогадами випускників. Подекуди у праці помітна цілком зайва деталізація певних подій (наприклад, про те, що лист від шкільного інспектора о. М. Вігошинського (ім'я не встановлено), пароха Нагуєвич, йшов до Лаврова три дні, будучи надісланим кінним післанцем (Филипчак, Лукань, 1932, с. 46)). Таке нагромадження другорядних фактів притаманне краєзнавцям, а також історикам-початківцям, яким був тоді І. Филипчак.

Важливо, що дослідник активно послуговувався біографічним підходом і часто зупинявся на описі життя та діяльності того чи того вчителя лаврівської головної школи. Наприклад, зазначає, що о. Маріян Говинський, другий директор школи в Лаврові (1790–1811), залишив після себе п'ять великих томів латиномовних рукописних праць із філософії, догматики, історії Церкви. Будучи знаним на той час у Східній Галичині письменником, І. Филипчак із літературного погляду характеризував вірші о. М. Говинського: «Вірші його, повні артизму, глибокого чуття й ніжності, спочивають у

рукописах, оправлених у півшкіру, разом із прозовими його творами в книгозбірні лаврівського монастиря (називає номери книг)... і ждуть якоїсь милосердної душі, щоб їх, як слід, оцінила й привела на денне світло, бодай для наших фахівців, як що вже не для звеличання наших великих, на свій час, людей» (Филипчак, Лукань, 1932, с. 18–19). Загалом у праці про лаврівську школу чітко бачимо, що дослідник пов'язував її розвиток винятково з ефективною діяльністю директорів.

Особливо піднесено оцінює директора о. М. Максимовича (ім'я не встановлено) як енергійного організатора і «великого приятеля школи й батька бідної молоді» (Филипчак, Лукань, 1932, с. 57). Історик навіть публікує німецькомовні документи – похвали о. М. Максимовичу за директорську працю у головних школах Дрогобича і Лаврова (Филипчак, Лукань, 1932, с. 59–63). Описавши всі заходи директора для розвитку школи, І. Филипчак емоційно повідомляє про його звільнення: «Таку людину, котра всіх своїх зверхників переростала на цілу голову, відтручено в хвили, коли, будучи у силі віку, забиравась до сміливого лету, котра вміла і хотіла служити своєму народові, показуючи йому дорогу до просвіти, до пошани, до щастя, а може, й до волі» (Филипчак, Лукань, 1932, с. 67). Щоправда, історик надто захопився по-статтю о. М. Максимовича, бо вдався до зайвих у цій монографії відступів, зокрема описав ремонтні роботи, які василіанин проводив у львівському монастирі Святого Онуфрія, куди його перевели з лаврівської обителі (Филипчак, Лукань, 1932, с. 77).

Відзначу, що в цій студії помітні й педагогічні оцінки І. Филипчака, який мав понад 30-річний досвід педагогічної діяльності в початкових, виділових школах і Самбірській учительській семінарії. Він негативно оцінює таку практику нагород та покарань у тогочасних школах, як «Золота книга» й «Чорна книга». Відзначаючи, що на сьогодні це – цінні історичні джерела, дослідник особливо гостро віднісся до практики «чорних книг», куди записували імена «найгірших учнів». Він наголошував на деморалізаційних наслідках такого покарання, констатував відсутність стимуляційних ефектів цієї практики й, зрештою, назвав «вічною ганьбою тодішньої педагогії» (Филипчак, Лукань, 1932, с. 16). Хоча позитивно оцінював шкільні приписи щодо поведінки учнів, вважаючи, що вони мають педагогічну вартість, бачив у них не так чиновницький, як батьківський субстрат (Филипчак, Лукань, 1932, с. 55–56).

Зважаючи на попередню професійну діяльність, І. Филипчак особливо увагу присвячував педагогічній і громадській діяльності вчителів, часто підносячи їхню працю як служіння суспільству. Так, у праці про школу у Стрільбичах дослідник наголошує: «Лише люди сильної волі, що любили вчительське звання, любили молодь, сповняли даліше цю тяжку службу народного вчителя, серед темряви мостили шлях просвіті, “лупали скалу” темноти» (Филипчак, 1935а, с. 243). Він багато уваги приділяє платні вчителів, їхньому соціальному становищу. Про вчителя стрільбицької школи П. Буцаковського (ім'я не встановлено) пише як про «правдивого народолюбця» (Филипчак, 1935а, с. 243). Високо оцінює діяльність учителя школи с. Гординя Г. Гординського (друга половина XIX ст.). Дослідник відзначає служіння народові, вказує на матеріальні нестатки, яких зазнавав педагог, хоч міг знайти кращу працю. Іван Филипчак наголошує, що цей учитель служив місцевій громаді як радний, заклав у селі читальню, шпихлір, дбав про книжки для селян, вчив ведення господарства й загалом «будив національну свідомість» (Филипчак, 1937b, с. 61).

Описуючи минуле Самбірської учительської семінарії, у якій тривалий час працював, дослідник багато уваги приділяє її директорам і педагогам. Зокрема, до-

волі детально й різнобічно характеризує особистісні риси, професійну та суспільну діяльність першого директора семінарії Й. Керекярта (Филипчак, 1938а, с. 26–31). Іван Филипчак шкодує, що 1911 р. шкільна влада не призначила директором Самбірської семінарії українця Т. Біленького. «Йому по справедливості це становище вповні належалося і до нього він вповні надавався. Він був би школу підніс, був би розвинув наукове життя між учительським збором, мав до цього хист...» (Филипчак, 1938b, с. 106), – зазначає історик, безумовно, крізь призму дружніх стосунків із Т. Біленьким.

У працях І. Филипчака акцентовано увагу на питанні вивчення української мови у школах Галичини. Зокрема, у праці про лаврівську головну школу дослідник мовив про її впровадження у цій освітній інституції після революції 1848 р. Він констатує, що це відбулося дещо пізніше, ніж в інших навчальних закладах. Проте загалом виправдовує василіан, наводить розлогий пояснювальний зарис із цього приводу, зазначаючи, що польською навчали навіть у братських школах, а руської канцелярської мови ніде не навчали, народну мову до школи не впроваджували. Згадує Івана Могильницького та Маркіяна Шашкевича, але як винятки, наголошує, що духовенство трималося польської мови, але руського обряду, відзначає, що василіани наприкінці XVIII – на початку XIX ст. були польськими патріотами (наводить приклад лаври в Почаєві, де під час повстання 1830 р. навіть був склад зброї для польських повстанців). Історик говорить про документ від 9 грудня 1851 р., написаний у лаврівській школі руською мовою, і наголошує, що це «перша вістка... в українській лаврівській школі, овіяній до того часу польсько-німецьким духом». Автором документа був директор о. О. Крайківський (ім'я не встановлено), що «в нім із подумом весни народів пробудилось українське серце й любов до свого рідного слова. Це перша ластівка, перша українська ластівка, що з подумом весни народів завітала до Лаврова й збудила з довгого сну наших братів – синів українського народу. Ця перша українська птичка вперше заспівала над лаврівським монастирем під впливом подій 1848 й наступних років. Розбурхана хвиля народнього життя й Лаврів пірвала за собою!» (Филипчак, Лукань, 1932, с. 73–75, 84).

Безумовно, на історичному наративі І. Филипчака позначилася його письменницька діяльність. Для прикладу, статтю про школу в с. Гординя на Самбірщині автор розпочав у літературному стилі, мовлячи про витоки села, його чорноземи, «гордих людей», від яких пішла назва поселення; гординську шляхту – нащадків давніх бояр, що «в боярській раді занимали місця при боці Осмомисла і Данила»; отамана Запорізької Січі Гордієнка; письменника Юрія Федьковича, батько якого походив із Гордині; праці В'ячеслава Липинського, з якими листувався один із місцевих шляхтичів; письменника Андрія Чайківського (Филипчак, 1937, с. 49–50).

Отже, історик І. Филипчак (1871–1945) спеціалізувався на дослідженні минувшини освіти Східної Галичини і частково Лемківщини. Його праці присвячені переважно історії освітніх інституцій: сільським початковим школам у селах Стрільбичі та Гординя на Самбірщині, монастирській школі с. Лаврів, Самбірській учительській семінарії. Дві праці дослідника є узагальнювальними і присвячені розвитку народнього шкільництва етнографічних регіонів України – Лемківщини та Бойківщини. Частина праць ґрунтується на масивному джерельному матеріалі (передусім студія з історії головної школи в Лаврові), а деякі інші (школа в Гордині, освіта на Лемківщині) побудовані на доволі обмеженій джерельній базі. Дослідник активно послуговувався

спогадами вчителів і учнів, особистими спогадами, документами зі шкільних архівів та фондів товариства «Бойківщина» в Самборі, активним учасником якого він був. У багатьох працях помітний антикварний підхід до історичних джерел, а студії часто нагадують археографічні зариси. Такий метод притаманний для істориків-початківців та краєзнавців. У своїх працях головними чинниками розвитку освіти І. Филипчак вважав політику влади, представників Церкви, громади й окремих освітніх діячів. Значну увагу вчений приділяв маловідомим діячам на ниві народної освіти, зокрема вчителям П. Буцаковському, Г. Гординському, о. М. Максимовичу, Й. Керекярту, Т. Біленькому та ін. Працям ученого властива увага до рідномовної освіти, а також помітні етнографічні спостереження щодо життя бойків і лемків.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Вантух, В., Славич, Л. (2015). Правдивий учитель народу: Іван Филипчак. *Початкова школа*, 4, 31–34.

Герасимович, І. (1939, 25 березня). [Рец. на кн. *Филипчак І. Учительська семінарія в Самборі. Історичний нарис*. Львів, 1938. Накладом Т-ва «Взаїмна поміч Українського вчителства»]. *Рідна школа*, 6–7, 115.

Дибко, І. (1983). Про автора і його книжку. В *Филипчак І. Кульчицький – герой Відня: історична повість з XVII в.* 2 вид. Кліфтон, 9–11.

Зубрицький, І., Гриник, І. (2014). Діяльність Івана Филипчак на посаді вчителя народних шкіл. *Імідж сучасного педагога*, 2, 45–47.

І. М. (1933). [Рец. на кн. Филипчак І. *З історії шкільництва на Західній Бойківщини* (від 1772–1930)]. *Шлях виховання і навчання. Педагогічно-методичний тримісячник*, 4, 5, 6, 124–125.

Кобільник, В. (2005). [Рец. на кн. Филипчак І. «Школа в Стрільбичах». Нарис з історії шкільництва, Львів, 1936]. *Літопис Бойківщини. Записки, присвячені дослідям історії, культури й побуту бойківського племені. Перевидання часопису*, 3 (числа 7–9 за 1936–1937 рр.), 143–144.

Кухар, Р. (1984). Іван Филипчак – призабутий письменник (1871–1945). *Літопис Бойківщини*, 1/39(50), 43–46.

Радевич-Винницький, Я. (1995). Іван Филипчак: доля українського інтелігента. В І. Филипчак *Анна Ярославна королева Франції*. Дрогобич: Відродження, 153–169.

Ріпецький, М. (1980). Історія, культура і церква міста Самбір і Самбірщини та її визначні діячі. *Літопис Бойківщини*, 2/32(43), 4–11.

Сенейко, М. (2005). *Мов подум'я свічки. Вибране (статті, нариси, документи, фото). Присвячується 135-річчю від дня народження Івана Филипчак (1871–2006) – письменника, педагога, журналіста, музеєзнавця, який жив і працював у Самборі*. Дрогобич.

Сорока, П. (2001). *Іван Филипчак: літературний портрет*. Тернопіль: Джура. Филипчак, Б. (1985). Спогад про батька Івана Филипчак. В І. Филипчак *Дмитро Детько: історична повість*. Буенос-Айрес, 123–124.

Филипчак, І. (1935а). Школа в Стрільбичах (Самбірський повіт). Історичний нарис. *Шлях виховання й навчання. Педагогічно-методичний тримісячник*, 3, 153–178.

Филипчак, І. (1935б). Школа в Стрільбичах (Самбірський повіт). Історичний нарис. *Шлях виховання й навчання. Педагогічно-методичний тримісячник*, 4, 241–252.

Филипчак І. (1935с). *Історія села Берегів Самбірського повіту*. Береги: Вид-во читальні «Просвіти в Берегах».

- Филипчак, І. (1937а). *Нарис історії Тиряви Сільної*. Львів: НТШ.
- Филипчак, І. (1937б). Школа в Гордині. *Шлях виховання й навчання*. Тримісячник. Орган «Взаємної Помочі Українського Вчительства», 4, 49–64.
- Филипчак, І. (1938а). Учительська семінарія в Самборі (Історичний нарис). *Шлях виховання й навчання*. Педагогічний тримісячник. Орган Т-ва «Взаємна Поміч Українського Вчительства», 1, 24–36.
- Филипчак І. (1938б). Учительська семінарія в Самборі (Історичний нарис). *Шлях виховання й навчання*. Педагогічний тримісячник. Орган Т-ва «Взаємна Поміч Українського Вчительства», 2, 105–112.
- Филипчак І. (1938с). Учительська семінарія в Самборі (Історичний нарис). *Шлях виховання й навчання*. Педагогічний тримісячник. Орган Т-ва «Взаємна Поміч Українського Вчительства», 3, 141–144.
- Филипчак, І. (1939). Шкільництво на Лемківщині. Історичний нарис. *Шлях виховання й навчання*. Педагогічний тримісячник. Орган Т-ва «Взаємна Поміч Українського Вчительства», 2, 81–100.
- Филипчак, І., Лукань Р. (1932). Ц. к. Окружна Головна школа в Лаврові 1788/89–1910/11. *Записки Чина Св. Василя Великого*, 1–4, 1–158.
- Филипчак, І. (2005). З історії шкільництва на західній Бойківщині (від 1772–1930). *Літопис Бойківщини*. Записки, присвячені дослідям історії, культури й побуту бойківського племені. Перевидання часопису, 1 (числа 1, 2 за 1931–1933 рр.), 65–132.
- Чепіль, М., Савчин, Г. (2013). *Педагогічні погляди та культурно-освітня діяльність Івана Филипчака*. Дрогобич.
- Чепіль, М. М. (2014). *Іван Филипчак (1871–1945): науково-педагогічна біографія*. Дрогобич.
- Чепіль, М. (2016). Освітня діяльність Івана Филипчака: історіографія проблеми. *Людинознавчі студії: зб. наук. праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Серія «Педагогіка», 2/34, 255–265.

REFERENCES

- Vantukh, V., Slavych, L. (2015). Pravdyvyi uchyitel narodu: Ivan Fylypchak. *Pochatkova shkola*, 4, 31–34 (in Ukrainian).
- Herasyimovych, I. (1939, Berezen 25). [Review of the book. *Uchytelska seminariia v Sambori. Istorychnyi narys*. Lviv: Nakladom T-va «Vzaimna pomich Ukrainskoho vchytelstva», by I. Fylypchak]. *Ridna shkola*, 6–7, 115 (in Ukrainian).
- Dybko, I. (1983). Pro avtora i yoho knyzhku. In *Fylypchak I. Kulchytskyi – heroii Vidnia: istorychna povist z XVII v. 2 vyd*. Klifton, 9–11 (in Ukrainian).
- Zubrytskyi, I., Hrynyk, I. (2014). Diialnist Ivana Fylypchaka na posadi vchytelia narodnykh shkil. *Imidzh suchasnoho pedahoha*, 2, 45–47 (in Ukrainian).
- I. M. (1933). [Review of the book. *Z istorii shkilnytstva na Zakhidnii Boikivshchyni» (vid 1772–1930)* by I. Fylypchak]. *Shliakh vykhovannia i navchannia. Pedahohichno-metodychni trymsiachnyk*, 4, 5, 6, 124–125 (in Ukrainian).
- Kobilnyk, V. (2005). [Review of the book. Fylypchak I. *Shkola v Strilbychakh. Narys z istorii shkilnytstva*. Lviv, 1936, by I. Fylypchak]. *Litopys Boikivshchyni. Zapysky, prysviacheni doslidam istorii, kultury u pobutu boikivskoho plemeni. Perevydannia chasopysu*, 3 (chysla 7–9 za 1936–1937 rr.), 143–144 (in Ukrainian).

Kukhar, R. (1984). Ivan Fylypchak – pry zabutyi pysmennyk (1871–1945). *Litopys Boikivshchyny*, 1/39 (50), 43–46 (in Ukrainian).

Radevych-Vynnytskyi, Ya. (1995). Ivan Fylypchak: dolia ukrainskoho intelihenta. In I. Fylypchak *Anna Yaroslavna koroleva Frantsii*. Drohobych: Vidrozhennia, 153–169 (in Ukrainian).

Ripetskyi, M. (1980). Istoriia, kultura i tserkva mista Sambir i Sambirshchyny ta yii vyznachni diiachy. *Litopys Boikivshchyny*, 2/32(43), 4–11 (in Ukrainian).

Seneiko, M. (2005). *Mov polumia svichky: Vybrane (statti, narysy, dokumenty, foto): Prysviachuietsia 135-richchiu vid dnia narodzhennia Ivana Fylypchaka (1871–2006) – pysmennyka, pedahoha, zhurnalista, muzeieznavtsia, yakyi zhyv i pratsiuвав u Sambori*. Drohobych (in Ukrainian).

Soroka, P. (2001). *Ivan Fylypchak: literaturnyi portret*. Ternopil: Dzhura (in Ukrainian).

Fylypchak, B. (1985). Spohad pro batka Ivana Fylypchaka. In I. Fylypchak *Dmytro Detko: istorychna povist*. Buenos-Aires, 123–124 (in Ukrainian).

Fylypchak, I. (1935a). Shkola v Strilbychakh (Sambirskyi povit). *Istorychnyi narys. Shliakh vykhovannia y navchannia. Pedahohichno-metodychnyi trymisiachnyk*, 3, 153–178 (in Ukrainian).

Fylypchak, I. (1935b). Shkola v Strilbychakh (Sambirskyi povit). *Istorychnyi narys. Shliakh vykhovannia y navchannia. Pedahohichno-metodychnyi trymisiachnyk*, 4, 241–252 (in Ukrainian).

Fylypchak, I. (1935c). *Istoriia sela Berehiv Sambirskoho povitu*. Berehy: Vydavnytstvo chytalni «Prosvity v Berehakh» (in Ukrainian).

Fylypchak, I. (1937a). *Narys istorii Tyriavy Silnoi*. Lviv: NTSh (in Ukrainian).

Fylypchak, I. (1937b). Shkola v Hordyni. *Shliakh vykhovannia y navchannia. Trymisiachnyk. Orhan «Vzaimnoi Pomochi Ukrainskoho Vchytelstva»*, 4, 49–64 (in Ukrainian).

Fylypchak, I. (1938a). Uchytelska seminariia v Sambori (Istorychnyi narys). *Shliakh vykhovannia y navchannia. Pedahohichnyi trymisiachnyk. Orhan T-va «Vzaimna Pomich Ukrainskoho Vchytelstva»*, 1, 24–36 (in Ukrainian).

Fylypchak, I. (1938b). Uchytelska seminariia v Sambori (Istorychnyi narys). *Shliakh vykhovannia y navchannia. Pedahohichnyi trymisiachnyk. Orhan T-va «Vzaimna Pomich Ukrainskoho Vchytelstva»*, 2, 105–112 (in Ukrainian).

Fylypchak, I. (1938c). Uchytelska seminariia v Sambori (Istorychnyi narys). *Shliakh vykhovannia y navchannia. Pedahohichnyi trymisiachnyk. Orhan T-va «Vzaimna Pomich Ukrainskoho Vchytelstva»*, 3, 141–144 (in Ukrainian).

Fylypchak, I. (1939). Shkilnytstvo na Lemkivshchyni. *Istorychnyi narys. Shliakh vykhovannia y navchannia. Pedahohichnyi trymisiachnyk. Orhan T-va «Vzaimna Pomich Ukrainskoho Vchytelstva»*, 2, 81–100 (in Ukrainian).

Fylypchak, I., Lukan, R. (1932). Ts. k. Okruzhna Holovna shkola v Lavrovi 1788/89 – 1910/11. *Zapysky Chyna Sv. Vasylia Velykoho*, 1–4, 1–158 (in Ukrainian).

Fylypchak, I. (2005). Z istorii shkilnytstva na zakhidni Boikivshchyni (vid 1772–1930). *Litopys Boikivshchyny. Zapysky, prysviacheni doslidam istorii, kultury y pobutu boikivskoho plemeni. Perevydannia chasopysu*, 1 (chysla 1, 2 za 1931–1933 rr.), 65–132 (in Ukrainian).

Chepil, M., Savchyn, H. (2013). *Pedahohichni pohliady ta kulturno-osvitnia diialnist Ivana Fylypchaka*. Drohobych (in Ukrainian).

Chepil, M. M. (2014). *Ivan Fylypchak (1871–1945): naukovo-pedahohichna biohrafia*. Drohobych (in Ukrainian).

Chepil, M. (2016). Osvitnia diialnist Ivana Fylypchaka: istoriohrafia problemy. *Liudynoznavchi studii: zb. nauk. prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Pedahohika», 2/34, 255–265* (in Ukrainian).

Serhiy OLENYCH

PhD (Philosophy)

Doctoral Candidate

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9198-3043>

e-mail: olenych.sr@i.ua

HISTORY OF EDUCATION IN THE SCIENTIFIC RESEARCH OF IVAN FILYPCAK (1871–1945)

The article reveals the figure of the historian Ivan Filipchak (1871–1945) as a researcher of education in Eastern Galicia and, partially, Lemkiv region. For the first time, the study of I. Filipchak's studies in the history of education is analyzed. It is claimed that most of them are devoted mainly to the history of education and educational institutions: rural primary schools in the villages of Strilbychi and Hordynia in Sambir Region, the monastery school of the village of Lavriv, Sambir Teacher's Seminary. Two works of the researcher are singled out, which have a generalizing nature and are dedicated to the development of folk schooling in the ethnographic regions of Ukraine – Lemkivshchyna and Boykivshchyna.

It is proved that some of the works were written on the basis of extensive source material (primarily the study of the history of the main school in Lavrov), while some others (school in Hordyna, education in Lemkiv region) were built on a rather limited source base. It was noted that the researcher actively used the memories of teachers and students, personal memories, documents from the school archives and funds of the «Boikivshchyna» Society in Sambor, of which he was an active member.

A feature of many of his works has been established – a noticeable antiquarian approach to historical sources, the presence of archeographic essays in the studios, which is characteristic of novice historians and local historians. It was revealed that in his writings the author very clearly traces, in his opinion, the main factors of the development of education – the policy of the authorities, representatives of the church, the community and individual educational figures. It is proven that the scientist paid considerable attention to little-known figures in the field of public education, in particular to teachers P. Buschakovsky, H. Gordynskyi, Fr. M. Maksymovich, Y. Kerekyarto, T. Bilenko, and others. It was established that the scientist's works were characterized by special attention to native-language education, as well as ethnographic observations about the life of Boiks and Lemks.

Keywords: history of education, Ivan Filipchak, historiography, Roman Lukan, historiographical analysis, Sambir region.